

ОЛЕКСАНДР ХОМЕНКО (м. Київ)

УДК 378:811.111 (073)

ПОЛІЛІНГВАЛЬНА ОСВІТА У НЕЛІНГВІСТИЧНИХ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ

Мета статті – обґрунтувати доцільність полілінгвальної підготовки у вищих нелінгвістичних закладах та окреслити шляхи її реалізації. Представлено визначення понять «білінгвізм», «мультилінгвізм» та «полілінгвізм». Окреслено преференції, що їх дає запровадження полілінгвальної освіти у навчальний процес вищої школи. Проаналізовано досвід зарубіжних науковців в галузі полілінгвальної освіти. Вказано на відсутність серйозної теоретико-методологічної бази для реалізації такої освіти в нелінгвістичних ВНЗ України.

Ключові слова: полілінгвізм, полілінгвальна освіта, полілінгвістична компетентність, білінгвізм, диверсифікація.

Постановка проблеми та актуальність дослідження. Актуальність проблеми полілінгвальної освіти взагалі та в нелінгвістичних ВНЗ зокрема зумовлюється об'єктивними умовами, реаліями життя в епоху глобалізації. Глобалізація має багато позитивних наслідків, серед яких ми, в контексті нашого дослідження, відзначаємо, в першу чергу, посилення процесів мовної і культурної взаємодії. Звід-

си, глобалізаційні процеси безпосередньо впливають на систему іншомовної підготовки у вищій школі та зумовлюють необхідність її модернізації. Одним із проявів її є постановка та теоретико-методологічне обґрунтування нової стратегічної мети іншомовної підготовки в Україні – виховання полікультурної професійної мовної особистості, в першу чергу, вторинної професійної мовної особистості

(Khomenko 2014: 30-31). Реалізація цієї мети означає, що прийдешні покоління українців нарівні з рідною мовою володітимуть ще як мінімум однією чи двома іноземними мовами. Формування вторинної мовної особистості супроводжується акультурацією – залученням до вторинної культури, її норм і традицій. Оскільки акультурація взагалі неможлива без багатомовності, то порушення проблеми полілінгвізму .в українських ВНЗ нам видається своєчасним і доцільним в умовах глобалізації та інтеграції та визначає *актуальність* статті.

Мета статті – обґрунтувати доцільність полілінгвальної підготовки у вищій професійній школі та окреслити шляхи її реалізації.

Аналіз останніх досліджень. Як про яв полілінгвізму ми маємо на увазі, перш за все, двомовність (білінгвізм). Білінгвізм визначається як використання двох мов з рівною часткою легітимності на робочому місці або навчальних закладах (Schulte 2001). Проте більш повним нам видається трактування, згідно з яким білінгвізм – це існування двох мов у рамках одного мовного колективу, який використовує ці мови в різних комунікативних сферах у залежності від соціальної ситуації та інших параметрів комунікативного акту (Schweitzer, Nikolsky , 1978). Обидві мови, обслуговуючи єдиний колектив, утворюють єдину соціально-комунікативну систему і функціонально доповнюють одна одну

Білінгвізм досить поширений у сучасному світі. Наприклад, як стверджує Г.Н. Чиршева (2000), більше половини дітей на Землі – білінгви. В епоху глобалізації, в умовах бурхливого розвитку планетарного співтовариства потреба у білінгвізмі зростає. Для білінгвізму потрібне, перш за все, культурно-мовне середовище. В Україні багато людей володіють практично досконало російською мовою. Що стосується європейських мов, то зазначимо, що європейці фактично живуть в багатомовному середовищі, і знання мов вважається за норму. У нас багатомовне середовище, зокрема європейських мов (романо-германської групи) відсутнє. Це, на нашу думку, є однією із головних перешкод на шляху оволодіння іноземними мовами. Проте слід відмітити, що в Україні поступово створюється сприятливий для білінгвізму клімат, оскільки, по-перше, європейські мови вивчаються на всіх рівнях системи освіти, починаючи з дошкільних за-

кладів. По-друге, останнім часом в столиці та регіонах України з'явилися школи, де всі предмети викладаються виключно однією з європейських мов. Це також позитивно впливає на білінгвізм. По-третє, готовність України до співробітництва з європейськими та іншими країнами приваблює іноземних фахівців. Часто їх перебування приводить до змішаних шлюбів. У змішаних сім'ях народжуються діти з природженим білінгвізмом. Проте, якщо ми говоримо про культурно-мовне середовище як основу білінгвізму, то вважаємо, що українські громадяни повинні мати можливість взаємодіяти з носіями інформації іноземною мовою не лише в сфері інституційної, але й додаткової та самостійної освіти. На практиці, на нашу думку, це означає створення при освітніх та соціальних закладах (культурних центрах, бібліотеках тощо) міст та сіл України широкої мережі спеціальних центрів з вивчення мов для всіх верств населення. Студенти університетів та факультетів іноземних мов могли б проходити педагогічну практику в таких центрах.

Цікавим у даному контексті є досвід Хорватії та Словенії – сервісно-орієнтованих країн, де володіння іноземною мовою, зокрема англійською як лінгва франка, є одним із державних пріоритетів. У цих країнах розширили межі освітнього культурно-мовного (англомовного) середовища, транслюючи по телебаченню та в кінотеатрах англомовні фільми без дубляжу, супроводжуючи їх лише субтитрами. На наш погляд це найпростіший, досить невитратний та дієвий варіант створення штучного мовного середовища.

Звичайно, завдання формування культурно-мовного середовища з метою досягнення білінгвізму не вирішиться за короткий період і потребує державної підтримки, проте воно, на нашу думку, повинно стати невід'ємною рисою суспільного життя, сприяючи реалізації безперервної освіти взагалі та лінгвосамоосвіти, зокрема. При цьому організація іншомовної підготовки в інституційній сфері і надалі залишається надзвичайно актуальною проблемою. Як ми вже зазначали, знання іноземних мов для фахівця дає йому конкурентну перевагу, оскільки багатомовність є одним із факторів успішного працевлаштування, професійного міжкультурного взаємопорозуміння. Як стверджують деякі дослідники, європейсько-освіче-

ною людиною є фахівець, який володіє п'ятьма європейськими мовами (Л.В. Губерський).

Виклад основного матеріалу. Стратегічна мета, пов'язана з нею багатомовність, загальноєвропейські тенденції в сфері іншомовної підготовки, аналіз світових тенденцій в галузі мовної політики, зокрема, Європейського Союзу, США, Китаю; аналіз стану викладання іноземних мов у вищих навчальних закладах, зокрема економічних, в зазначених країнах; і ще низка інших факторів (Khomenko 2015) спонукають зробити висновок про значення багатомовності для конкурентоспроможності країни та необхідності її запровадження в навчальний процес у вищій школі, зокрема в нелінгвістичних університетах та на відповідних факультетах.

Полілінгвальній освіті належить важлива роль як у створенні ефективної системи професійно орієнтованої іншомовної підготовки, так і в інтеграційних процесах української вищої освіти до єдиного європейського наукового та освітнього простору. В основу модернізації професійної іншомовної підготовки в країнах ЄС покладені загальні тенденції європейської мовної політики та основні напрями діяльності ЄС в галузі іншомовної підготовки. Одна з таких тенденцій – це тенденція до полілінгвізму. Ядром полілінгвальної освіти є полілінгвізм (або плюрилінгвізм – термін, що вживається в Загальноєвропейських Рекомендаціях з мовної освіти). Проте ми вважаємо за доцільне чітко розмежовувати поняття *мультилінгвізм* та *полілінгвізм*, оскільки, як свідчить аналіз джерел, часто допускається їх підміна. Така підміна, на нашу думку, не дасть можливості реалізувати іншомовну підготовку студентів, оскільки у нашому трактуванні цього поняття вона передбачає не лише оволодіння простою кількістю іноземних мов. Тому спираючись на різноманітні інтерпретації термінів у фаховій літературі (Ф.С. Бацевич, Є.М. Верещагін, Г.А. Зограф, А.Т. Кулсарієва, С.Г. Тер-Минасова, М.Г. Хаскельберг, А.Г. Ширин, М. McCarthy, F. O'Deil, Council of Europe: From Linguistic Diversity to Plurilingual Education, Common European Framework of Reference for Languages та ін.), спробуємо для наших цілей дати узагальнене їх визначення.

Мультилінгвізм – це володіння особистістю певною кількістю мов з усіх, що співіснують у соціумі та пропонуються для вивчення

в системі освіти. *Полілінгвізм* – поняття більш глибоке, пов'язане з глибинним розумінням взаємопроникнення та взаємовпливу культур, розумінням моральної основи, вихованням толерантності та баченням цілісної картини світу. Саме взаємопроникнення матеріальних і духовних компонентів різних соціальних культур є одним із елементів глобалізації. Основною ж умовою оволодіння чужою культурою є оволодіння її формами, перш за все, мовами. Тобто, *полілінгвізм* ми розглядаємо не лише як здатність особистості розмовляти декількома іноземними мовами в певних конкретних комунікативних ситуаціях для реалізації комунікативних потреб, а як соціальний феномен, компонент глобалізації, особливий тип мислення, що вбирає в себе культурні цінності та є відкритим для діалогу.

Саме це визначення ми приймаємо за опорне в організації іншомовної підготовки в нелінгвістичних вищих навчальних закладах. Зауважимо, що запровадження полілінгвізму у навчальний процес вищих навчальних закладів є, на нашу думку, одним із чинників модернізації не лише системи іншомовної підготовки, але й вищої освіти в цілому. Виходимо з того, що аналіз ситуації з іншомовної підготовки в Україні (Khomenko 2014: 107-128) спонукає до висновку про відсутність індивідуального підходу у навчальному процесі наших ВНЗ з точки зору спеціалізації, навчальних програм, моделі навчання. Українським вищим закладам освіти не вистачає привабливості та конкурентоздатності закордонних університетів з їх індивідуальними навчальними програмами, широким простором для вибору, націленістю на результат, на швидке просування та впровадження інноваційних ідей через створення бізнес-інкубаторів, зокрема і студентських, із своїми компаніями, start-up проектами тощо. В нас все ще переважає модель – викладач говорить, студент слухає, відвідує лекції, складає іспити. При такому підході, як нам здається, досить проблематично виховати незалежну індивідуальність із самостійним мисленням. Уведення ж полілінгвізму надає свободу вибору, оскільки передбачає таку організацію навчального процесу, за якої стає можливим використання більше, ніж однієї мови як мови навчання та викладання. Перш за все, це сприятиме диверсифікації професійно орієнтованої іншомовної підготовки сту-

дентів. Диверсифікація є тим інструментом, який дозволить особистості з різним рівнем іншомовної підготовки сформувати іншомовну компетентність відповідно до професійних цілей і мотивації. Саме диверсифікація дасть можливість, зокрема в галузі іншомовної підготовки, забезпечити персоніфіковане навчання, свободу вибору мов для оволодіння, а, отже і автономію студента, що є актуальним і для всієї системи нашої вищої освіти. Свобода вибору, автономія студента, на нашу думку, ще більше актуалізують і рівневий підхід до навчання /вивчення іноземних мов, який є фактором ефективності оволодіння ними. З огляду на важливість цієї проблеми дещо детальніше розглянемо її.

У Європейському освітньому просторі спілкування іноземними мовами відіграє провідну роль. Болонський процес відкриває для наших студентів широкі можливості продовжити своє навчання та працевлаштуватися у країнах Євросоюзу. Проте «ключем до дверей» європейських навчальних закладів чи роботодавців є не лише уніфікований додаток до диплому (*diploma supplement*), але й певний *загальноєвропейський стандартизований рівень володіння іноземною мовою (PBM)*. Відповідність реального PBM українського студента-випускника стандартизованому європейському рівню і свідчитиме, певною мірою, про якість іншомовного навчання. Уведення загальноєвропейських рівнів (ЗЄР) володіння іноземною мовою у вітчизняну практику іншомовної підготовки сприятиме підвищенню якості навчання /вивчення мов, формуючи у майбутніх фахівців іншомовну комунікативну компетентність стандартизованого рівня, що визнається у широкому європейському форматі. Перші кроки в цьому напрямку вже зроблені. По-перше, ЗЄР враховані у Державному стандарті базової і повної середньої освіти, затвердженому постановою Кабінету Міністрів України від 14 січня 2004 р. По-друге, Міністерство освіти і науки України спільно з Британською Радою та Гете інститутом розробили Національну рамкову програму з англійської та німецької мови для професійного спілкування у немовних ВНЗ України, в якій знайшли відображення як ЗЄР, так і вимоги ОКХ випускників, затверджені МОН України. Відповідно до шкільного Державного стандарту рівень володіння іноземною мовою ви-

пускника загальноосвітньої середньої школи повинен становити B1+. Згідно з вимогами національної програми, вихідний PBM бакалавра повинен становити B2. Вибір даного рівня, як цільового, був зумовлений чинними вимогами щодо PBM, прийнятного в академічному і професійному середовищах у країнах ЄС, які вимірюються міжнародно-визнаними мовними іспитами. Таким чином, кінцевим результатом навчання іноземної мови в українських ВНЗ є оволодіння мовою у відповідності до зазначених рівнів складності. Інакше кажучи, йдеться про встановлення національних параметрів для результатів навчання /вивчення ІМ, що відповідають міжнародно визнаним стандартам, які описані у Загальноєвропейських Рекомендаціях з мовної освіти.

Крім запровадження сучасних європейських стандартів, уведення полілінгвізму спонукає і до кардинальних змін у системі іншомовної підготовки, зокрема в нелінгвістичних вищих навчальних закладах. Проте, намагаючись модернізувати її, поставити на інноваційні рейки, ми повинні враховувати як позитивний, так і негативний світовий досвід з тим, щоб не втратити власних надбань, освітніх традицій, відповідність нашим реаліям, ментальності тощо. Зауважимо, що вивчити англійську, французьку, італійську чи інші європейські мови, наприклад, німецькому студентові, не те саме, що оволодіти ними українському студентові, хоча б через те, що німецька та зазначені мови відносяться до однієї групи романо-германських мов з подібним граматичним, лексичним та навіть фонетичним наповненням, оскільки ґрунтуються на латині. Навчання ж іноземних мов слов'ян вимагає, в першу чергу, специфічного налагоджування артикуляційного апарату, вивчення граматик, абсолютно відмінних від слов'янських тощо. Тому, запроваджуючи у ВНЗ полілінгвальну іншомовну підготовку, доцільно врахувати і цей аспект. В першу чергу *необхідні ефективні інноваційні методики*, що враховують всі ці специфічні особливості. Проте вони будуть результативними лише за умови постійної кропіткої праці майбутніх фахівців. Тобто, надаючи студентам право вільного вибору іноземних мов, що пропонуються для вивчення у тому чи іншому ВНЗ та їх кількості, ми вважаємо за необхідне залишити *обов'язкове відвідування занять з іншомовної підготовки* (особливо на мо-

лодших курсах) як це практикується в деяких провідних ВНЗ Східної Європи, Китаю тощо з огляду саме на і особливості оволодіння іноземними мовами. Негативний досвід вищих освітніх закладів США, де існує абсолютна свобода щодо відвідування занять з іноземної мови, також свідчить на користь висунутої нами тези.

Впровадження полілінгвізму, як це є в переважній більшості університетів світу, передбачає і обов'язкове *викладання іноземних мов їх носіями*. В наш час в умовах викладацької мобільності, міжнародної співпраці вищих освітніх закладів запрошення викладачів – носіїв тієї чи іншої мови не є проблемою. Проблема в іншому. Як свідчать численні публікації, не завжди носії мови спроможні надати широкі лінгвістичні та культурологічні знання, сформувані навички та вміння лише тому, що не володіють рідною мовою студентів. До цього часу в середовищі методистів йдуть дискусії щодо ролі і місця рідної мови у навчанні іноземних. Ми не будемо заглиблюватися в них, оскільки це не входить до цілей нашого дослідження. Зауважимо лише, що вважаємо за необхідне використовувати рідну мову в першу чергу: а) для пояснення особливостей артикуляції тих чи інших звуків на етапі формування вимови (особливо це стосується звуків, відсутніх у рідній мові чи тих, які частково співпадають); б) на етапі презентації граматичного матеріалу для того, щоб якомога повніше і точніше розкрити значення нової граматичної конструкції, звернути увагу на її особливості і форми, з одного боку, з іншого – для співставлення з рідною мовою, що суттєво розширює лінгвістичний простір для аналізу; в) для пояснення матеріалу лінгвокраїнознавчого характеру, для порівняння національно-культурних реалій, що дозволяє нівелювати труднощі в усвідомленні особливостей мислення та світосприйняття представників іншого соціуму та є важливим для реалізації міжкультурного спілкування. Роль рідної мови у навчанні іноземної переоцінити важко. Для викладання у наших ВНЗ потрібні не просто висококваліфіковані викладачі – носії мови, а й обов'язково ті, хто володіє українською чи російською мовами. Рівень володіння повинен забезпечити реалізацію вище зазначених етапів роботи над мовами. Оскільки досить складно знайти за кордоном таких викладачів, вирішення проблеми

ми вбачаємо у підготовці їх власними силами, на базі ВНЗ. Якихось значних фінансових затрат це не потребуватиме, оскільки кафедри іноземних мов спроможні за своїми інтенсивними методиками забезпечити короткотермінове навчання закордонних колег української мови як іноземної.

Впровадження полілінгвізму у навчальний процес зумовлює і *структурне удосконалення іншомовної підготовки*. Виходячи з даного нами вище визначення полілінгвізму, вважаємо, що функції кафедр іноземних мов у ВНЗ повинні бути значно розширені. По суті, вони перетворюються на лінгвістичні та методичні центри, як це є, наприклад, в європейських університетах. До їх завдань, як нам видається, повинна входити: організація та координація підготовки з різних іноземних мов за допомогою різноманітних проєктів, зокрема міжнародних; розробка уніфікованої концепції, яка враховує сучасні тенденції глобалізованого світу і на основі якої повинні кардинально змінюватися навчальні програми та плани, звідси: розробка спеціальних програм і мультимедійних ресурсів для автономного навчання студентів відповідно до рівня володіння ними мовами; розробка як обов'язкових навчальних програм, так і індивідуальних /факультативних на прохання факультетів, професорсько-викладацького складу, студентських груп, які відповідають рівню їх іншомовної підготовки; розробка різнорівневих міждисциплінарних навчальних програм іноземними мовами, проведення методичних семінарів з інноваційних технологій для викладачів та навчальних семінарів для студентів; розробка інноваційних форм навчання з використанням інформаційно-комунікаційних технологій, зокрема технологій, що дозволяють працювати в синхронному режимі реального часу (Skype, Moodle, віртуальні класи), асинхронних технологій – блоги, мобільні технології (MALL); розробка навчальних рівневих програм для дистанційного навчання; організація самостійного навчання; організація мовних курсів. Стосовно останньої позиції зауважимо, що відкриття мовних курсів, активізація роботи із залучення студентів до вивчення другої (третьої...) мови, різновидів англійської тощо при профільних ВНЗ також сприятиме диверсифікації навчання, підвищенню ефективності оволодіння іноземними мовами

Як видно із вище викладеного, чільне місце у діяльності кафедр ми відводимо розробці інноваційних навчальних програм та планів, тобто кардинальним їх змінам. Досягти цього буде нелегко. Проте змінювати програми доведеться, оскільки основною умовою міжнародного співробітництва є забезпечення взаєморозуміння через викладання і вивчення спільної мови та надання студентам можливості освоїти освітні програми мовою /мовами, які вони розуміють. Нам потрібно оперативно приймати міжнародні правила гри, як це зробила, наприклад Туреччина, запровадивши у навчальний процес англомовні програми. На нашу думку, вітчизняні бакалаврські та магістерські програми із спеціальності також потребують підсилення інтернаціональної складової, що досягається, в першу чергу, їх англомовністю. В деяких наших ВНЗ це вже реалізується. Нам видається, що в такій ситуації назріла об'єктивна необхідність і в зміні назви такої структури, як кафедра іноземних мов, оскільки цей термін в нашому випадку занадто вузький і не відображує суті іншомовної підготовки у ВНЗ. Можливо, доцільно було б змінити назву на кафедру професійно орієнтованої іншомовної підготовки або на лінгвістично-методичний центр з професійно орієнтованої іншомовної підготовки з секціями /відділеннями відповідно до мов, що вивчаються.

Таким чином, ми розглядаємо полілінгвізм як загальносвітову тенденцію, реалізація якої стане одним із факторів диверсифікації та модернізації освіти в Україні. Слід зауважити, що у цьому напрямку вже зроблені певні кроки. По-перше, в Програмі з англійської мови для професійного спілкування (2005), розробленій спільно з Британською Радою, в руслі загальноєвропейських тенденцій в мовній політиці іншомовна підготовка в Україні розглядається як полікультурний, полілінгвальний простір; провідні принципи її реалізації ґрунтуються на мовному й культурному плюралізмі. По-друге, в постанові Міністерства освіти та науки України (2011) йдеться про збільшення кількості іноземних мов, що вивчаються у вищій школі, зокрема, на перший план висувуються китайська мова, мови Індії, Латинської Америки. Зазначені положення є одними з базових для обґрунтування доцільності впровадження полілінгвальної підготовки, зокрема для студентів нелінгвістичних спеціальностей.

Залежність від полілінгвізму простежується і в університетській науці. Нам видається, що у зв'язку з цим заслугоує на увагу питання *захисту дисертацій іноземними мовами*. Вітчизняних науковців, які досконало володіють іноземними мовами та завершили якісні, результативні дослідження, такий захист зробив би більш конкурентоспроможними у глобальному світовому просторі, а нашу науку більш зною й авторитетною. Проте, щоб захист не служив трампліном для відтоку вчених з української науки, повинен бути продуманий чіткий механізм перешкоджання цьому та низка стимулюючих заходів на рівні ВНЗ та держави. Захист дисертацій іноземними мовами в Україні, на наше переконання, привабив би і дисертантів із закордону та зумовив введення до складу спеціалізованих рад із захисту дисертацій іноземних науковців. Закордонні колеги могли б запрошуватися і для опонування робіт. Це також, на нашу думку, свого роду компромісний крок на шляху поступового входження до європейського освітнього простору, до підвищення авторитету української науки.

Загальноприйнятним для світової науки показником її результативності є публікації в міжнародних, зазвичай, англомовних виданнях. На жаль, тут у нас також проблеми. За обсягом публікаційної активності у провідних міжнародних виданнях Україна опинилася позаду таких країн як Тайвань, Польща, Бразилія, Данія, Фінляндія, Австрія, Норвегія, Нова Зеландія, Греція, Туреччина, Мексика і Чехія, займаючи місце в кінці четвертої десятки країн за рейтингом згідно з кількістю публікацій.¹

Ступінь міжнародної значущості журналу визначається його імпаکت-фактором – формальним кількісним показником важливості наукового журналу, який щорічно вираховується Web of Science (раніше – Інститут наукової інформації, Institute for Scientific Information, ISI) і публікується в журналі Journal Citation Report. Він показує, скільки разів в середньому цитується кожна опублікована в журналі стаття впродовж двох років після виходу.² Індексуються і активно розвиваються в основному англомовні видання. Зазвичай, найновіша інформація із останніх номерів наукових жур-

¹ Джерело: http://www.isras.ru/publications_bank/1227949926.pdf

² Джерело: <http://www.physchem.chimfak.rsu.ru/General/if-2006-2011ruschem.html>

налів з високим імпаکت-фактором не доступна вітчизняним вченим, оскільки часто є платною. Багато журналів роблять безкоштовний доступ лише через декілька місяців після публікації, тобто практично вже закладено відставання інших країн в отриманні найсвіжішої актуальної інформації. Проте слід зауважити, що, завдяки прогресу в галузі інформаційних технологій, останнім часом відбуваються позитивні зміни в бік інтеграції в світове науково-інформаційне середовище. Доказом цього є включення наукових журналів різних країн світу в системи цитування (бібліографічних баз). Крім вище згаданої Web of Science, це – Scopus, Web of Knowledge, Astrophysics, PubMed, Mathematics, Chemical Abstracts, Springer, Agris тощо. Зокрема, система Scopus створена для підтримки дослідницької роботи з метою допомагати науковцям знаходити нові публікації в міжнародних журналах за їх спеціалізацією. Проте опублікувати статті в зарубіжних виданнях для вітчизняних вчених все-таки досить складно. Основним бар'єром для публікацій є недосконале володіння нашими науковцями іноземними мовами або взагалі незнання їх. Перешкодою є і висока платня за публікації у деяких журналах, і ще ціла низка факторів. Зокрема труднощі зумовлюються, на нашу думку, і різницею у підходах до науки. Західна наука прагматична. Що стосується нашої науки, то ми поділяємо думку українського соціолога Є.І. Головахи (2006), що вона більше схильна до творчості, а не лише до відбору саме верифікованого матеріалу (лише ті положення науки істинні та осмислені, які можуть бути зведені до протокольних пропозицій) (А.А. Грицанов). Отже, не всі статті вітчизняних вчених можуть бути опубліковані в зарубіжних журналах. Проте це – наш підхід і, як ми вважаємо, далеко не гірші, ніж західні. Тому, як нам здається, необхідний пошук компромісного рішення для виходу із складної ситуації. Можливе компромісне розв'язання проблеми нам бачиться в інтенсивному розвиткові системи вітчизняних наукових англomовних журналів із запровадженням «сліпого» рецензування, як це робиться на Заході. Слід зауважити, що в наших україномовних фахових журналах публікуються статті іноземними мовами. Проте, як нам здається, цього недостатньо для повноцінного та рівноправного обміну науковою інформацією із західними

дослідниками. На розвиток ідеї англomовних видань додамо, що поряд із їх створенням, необхідна, на наш погляд, і широка рекламна кампанія, зокрема в Інтернеті по залученню до друку в них іноземних науковців, і низька ціна за публікації. Цінність публікацій визначатиметься таємними рецензентами, які повинні постійно змінюватися. В таких журналах поряд із визнаними вченими зможуть публікувати свої роботи і найбільш талановиті аспіранти, докторанти. Так ми зможемо тримати руку на пульсі світової науки і просувати свої досягнення, поступово підвищуючи міжнародний статус журналів через їх визнання та збільшення імпаکت-фактору. Звичайно, це робота не одного дня. Проте нам здається доцільним рухатися в такому напрямку, оскільки у світі вже всі ніші зайняті. Щоб залишитися «на плаву», нам потрібно знайти і розбудувати свою нішу. Можливо, і окресленим вище способом.

Будь-яка модернізація потребує чіткості та координації, щоб не перетворитися на хаотичний броунівський рух. У зв'язку з цим, як нам видається, назріла об'єктивна необхідність у спеціальній структурі – потужному центрі іншомовної підготовки, можливо, на урядовому рівні, основними функціями якого могли б бути такі: розробка стратегічних напрямків іншомовної політики України відповідно до соціального замовлення суспільства, зумовленого його постійним поступальним рухом; оперативне ознайомлення з ними викладачів вищої школи; пошуки шляхів реалізації цих стратегічних напрямів; інформування викладацького складу; координація досліджень у галузі іншомовної підготовки, які здійснюються в суміжних галузях педагогічної науки, зокрема педагогіці, методиці, порівняльній педагогіці, професійній педагогіці та інших науках, що дало б, в першу чергу, можливість упорядкувати понятійний апарат, виявити кращі дослідження, інноваційні конкурентоспроможні ідеї, здійснювати в Україні єдину скоординовану політику в галузі іншомовної підготовки тощо; активна співпраця з Європейською Комісією та Європейським Центром Сучасних Мов (ECML), представництво в цих організаціях; координація спільних із зазначеними організаціями дій в галузі іншомовної політики; ініціювання та розробка спільних досліджень, проектів та рекомендацій в галузі іншомовної підготовки; пропагування найкращих досягнень вітчизняної педагогічної

науки, інноваційних технологій оволодіння мовами тощо шляхом видання фахових журналів іноземними мовами, зокрема англійською.

Крім того, такий центр, на нашу думку, повинен мати і перекладацький відділ, який би спеціалізувався на галузевому перекладі наукових праць, зокрема в сфері педагогічної науки. Як ми зазначали вище, поки що не всі наші науковці бездоганно володіють іноземними мовами, щоб постійно публікуватися в рейтингових міжнародних наукових журналах. Тобто, всі найкращі досягнення наших вчених (звичайно, крім тих, що складають державну таємницю) могли б оперативно перекладатися різними мовами і публікуватися, ставши таким чином доступними для широкого європейського і світового співтовариства. Нам є з чим вийти на світовий освітній та науковий ринок, зокрема з методики навчання іноземних мов, порівняльної педагогіки, педагогічної науки та ін. Дослідження наших відомих науковців у цих галузях відповідають світовому рівню. У той же час, завдяки широкому представництву центру в різних країнах всі найсвіжіші матеріали закордонних наукових досліджень через відділ перекладу змогли б швидко ставати надбанням наших учених. У центрі, на нашу думку, обов'язково повинен функціонувати і відділ східних мов. Звичайно, ця ідея дискусійна, потребує значної доробки, розрахунків, додаткових фінансів, але вона має право на життя, оскільки суспільство, яке через мовний бар'єр не зможе конкурувати з високорозвинутими країнами, перш за все, в науково-технологічній сфері, приречене на ізоляцію, відставання та нерівноправне положення у глобалізованому світі. Тому нам потрібна ефективна та конкурентоспроможна сучасна система іншомовної підготовки. Створення подібного центру, на нашу думку, послужить внеском у розвиток такої системи.

Окресливши деякі преференції, які отримує система освіти та іншомовної підготовки в результаті впровадження полілінгвізму у навчальний процес вищої школи, розглядаючи полілінгвізм як один із факторів її модернізації, зауважимо, що мета Європейського Союзу – рідна мова + дві іноземні – дає імпульс до вивчення проблеми полілінгвальної освіти в Україні з точки зору її дидактичної організації, лінгвістичних особливостей та технологій навчання. Проте доводиться констатувати, що

як і у вітчизняній, так і в зарубіжній педагогічній літературі теоретичні засади та технології навчання багатомовності розроблені ще недостатньо. Зокрема:

- проблемами розробки концептуальних засад багатомовності і їх практичного використання займаються німецькі дослідники В. Adamson & X. Beibei (2011), В. Hufeisen, H.G. Klein (2003) та ін.

- праці, в яких представлені теоретичні положення концепції навчання багатомовності в лінгвістичному вищому навчальному закладі належать російським науковцям Н.В. Барішникову, Н.В. Євдокимовій.

- в українському науковому просторі проблем багатомовності торкається, зокрема А. Басіна (2007). В. Гаманюк аналізує основні концептуальні засади дидактики багатомовності в педагогіці ФРН (2012, 2013).

Для активного впровадження полілінгвізму в практику навчання потрібна серйозна теоретико-методологічна база, потрібні дослідження в галузі психології, психології мовлення, теорії мовленнєвої діяльності, педагогіки, методики тощо. На жаль, поки що все це в Україні розроблено недостатньо. Тому ми, спираючись на проаналізовані праці, дозволимо собі зробити деякі узагальнення стосовно проблеми багатомовності.

На нашу думку, йдеться не просто про оволодіння декількома мовами, а, в першу чергу, про багатомовну компетентність (назвемо її полілінгвістичною компетентністю), яка, в нашому розумінні, є єдністю декількох складних компетентностей. Полілінгвістична компетентність, як нам видається, передбачає перш за все оволодіння певними мовними знаннями, на основі яких за допомогою добре розвинутих асоціативних зв'язків виникає вміння виявляти подібності і відмінності в різних мовах, приходять розуміння функціонування мови тощо. По суті, це здібності до вивчення іноземних мов, відчуття мови. Полілінгвістична компетентність провокує і пізнавальну діяльність, а тому може розглядатися як і самостійна діяльність з оволодіння незнайомими мовами (лінгвосамоосвіта). Оскільки ми декларуємо як стратегічну мету формування полікультурної професійної мовної особистості, то введення полілінгвізму у немовний ВНЗ вважаємо правомірним.

У середовищі науковців, які займаються проблемами полілінгвізму, точиться диску-

сія щодо паралельного чи послідовного вивчення мов. Автори паралельного вивчення (Х.Г. Кляйн, Ф.Й. Майснер) виходять з ролі Інтернету в житті сучасних людей. Саме він на перше місце висуває рецептивні навички володіння іноземною мовою. В мережі в першу чергу мають справу з різноманітними текстами або сприймають їх на слух. Це викликає потребу у навичках іншомовної рецепції якомога більшої кількості іноземних мов. Висувається ідея створення навчальних модулів, де б відпрацьовувалася техніка рецептивного оволодіння мовою, зокрема розвиток навичок читання та аудіювання спорідненими мовами. Головний постулат: виявити якомога більше спільностей у мовах, що реально наближає тих, хто вивчає мови, до рецептивної багатомовності. Тобто, мовна спорідненість відіграє головну роль, оскільки далеко виходячи за рамки лексики, дозволяє знайти знайоме в словотворі, в морфології, в синтаксисі, навіть у звуках. Все це знайшло відображення у методі ЄвроКом (EuroCom – скорочення від EuroComprehension (ЄвроРозуміння), який організовує і поділяє мовний простір, де йде пошук знайомого в кожній новій мові при умові її близькості (генетичної чи типологічної) із вже вивченою мовою – на сім розділів («сім сит»- The Seven Sieves).³ У підручнику «EuroComRom – The Seven Sieves: How to read all the Romance languages right way» («Сім сит – як правильно читати всіма романськими мовами») це продемонстровано на прикладі романських мов. За сім прийомів такого «просювання» відбувається усвідомлення, яка величезна кількість знайомої граматики, лексики знаходиться в розпорядженні особистості. Саме в цьому, на думку авторів, криються переваги цього методу – замість кропіткого і важкого просування від однієї до другої, тоді до третьої та ін. мови, ЄвроКом відкриває двері і доступ зразу до всіх споріднених мов групи.

Однак ми не вважаємо метод «ЄвроКом» беззаперечним для полілінгвальної освіти. По-перше, результат навчання повністю залежить від повноти попереднього володіння однією із мов романської групи, від вміння узагальнити «формули» цієї мови і поширюється лише на мови вказаної групи. По-друге, не представлені практичні результати такого нав-

чання і не уточнено, чи дає воно можливість самостійно розвивати свою мультлінгвістичну компетентність. По-третє, не виокремлені психологічні та дидактичні принципи такого навчання.

В дидактиці багатомовності, розробленій Н.В. Баришниковим, висуваються принципи навчання багатомовності, покладені в основу професійної підготовки сучасного багатомовного лінгвіста: принцип паралельного вивчення декількох мов; принцип опори на лінгвістичний і навчальний досвід особистості; принцип врахування штучної, дидактичної, субординативної багатомовності; принцип ґрунтовності процесу оволодіння декількома іноземними мовами (стосовно цього принципу зауважимо, що ми вважаємо його необхідним лише для студентів лінгвістичних університетів, оскільки студентам немовних ВНЗ глибина освоєння мови не потрібна в такій мірі, як майбутнім мовникам); принцип когнітивної спрямованості процесу навчання іноземних мов; принцип міжкультурної спрямованості процесу навчання іноземних мов (Baryshnikov 22-24). Так само, як і названі вище зарубіжні автори, Н.В. Баришников спирається на співставлення мов. При цьому англійська мова є базовою, домінуючою, оскільки студенти володіють нею краще, ніж іншими мовами, які вивчають. Перша мова, таким чином, впливає на процес формування здібності адаптуватися до системи кожної наступної іноземної мови. В цьому випадку ще раз підтверджується загальновідомі транспарентність, простота і певна схематичність англійської мови – якості, які дозволили їй перетворитися на мову міжнаціонального спілкування. Проте ми не впевнені, що англійська мова, у випадку оволодіння багатьма мовами, повинна завжди вважатися домінуючою. Можливо, вона може виступати місточком між рідною й іншою іноземною мовою. Тобто, йдеться вже про послідовне вивчення мов. В умовах немовного ВНЗ нам видається доцільним говорити не про послідовне або паралельне оволодіння іноземними мовами, а про багатомовність на основі згаданої вище полілінгвістичної компетентності. Проте підтвердження чи заперечення цього припущення потребує окремого глибокого дослідження, психологічного, дидактичного та методичного підґрунтя, виокремлення відповідних принци-

³ Джерело: <http://www.eurocomresearch.net/>

пів тощо. В межах нашої статті реалізувати це не видається можливим.

В умовах, коли ще немає розроблених методик полілінгвальної освіти, практична реалізація ідеї полілінгвізму у нелінгвістичних ВНЗ залежить лише від творчості і компетентності викладача, від вміння студента організувати свою роботу з вивчення декількох мов. Основний напрямок реалізації полілінгвізму характеризується усвідомленим засвоєнням системи мови через розвиток умінь виділяти загальне і відмінне в кожній конкретній мові. З дидактичної точки зору нам здається доцільним, при впровадженні полілінгвальної освіти, враховувати: індивідуальні потреби та мотиви студентів; наявність / відсутність володіння іноземними мовами; специфіку мовного профілю (для чого потрібна мова – для міжкультурного спілкування, для професійного спілкування, для ділового чи наукового тощо); що рівень компетентності та мовний профіль для кожної окремої мови можуть бути різними і залежати від потреб особистості, а отже, не варто досягати у вивченні мов рівня носія мови; що вивчення кожної нової мови доцільно починати не з «нуля» (у тих, хто вже володіє певною мовою), а розвивати вже наявну іноземну компетентність, враховуючи попередній досвід, тобто попередні знання мов, в першу чергу виявляючи зв'язки і схожі риси (інтернаціоналізми, відмінності, слова-запозичення, схожі граматичні структури, мовні елементи тощо); наявність чуття мови / чутливості, здібності тощо; опору на рідну мову і основну мову, яка вивчається.

Висновки. 1) Переконавання, що країни, які поставлять на належну висоту іноземну підготовку, зможуть успішно розвиватися в глобалізованому світі і в зв'язку з цим задекларована мета – формування полікультурної / вторинної професійної мовної особистості, пов'язана з нею багатомовність, світові тенденції в сфері іноземної підготовки тощо спонукають зробити висновок про значення багатомовності для конкурентоспроможності країни та необхідності її уведення у навчальний процес у вищій школі, зокрема в нелінгвістичних університетах та на відповідних факультетах.

2) Уведення полілінгвізму в навчальний процес розглядається як засіб, що надає свободу вибору мови навчання та викладання та

сприяє диверсифікації професійно орієнтованої іноземної підготовки студентів.

3) Полілінгвізм, свобода вибору, автономія студента актуалізують *рівневий підхід* до навчання / вивчення іноземних мов, задекларований у Загальноєвропейських рекомендаціях з мовної освіти Ради Європи. Встановлення національних параметрів для результатів навчання / вивчення іноземних мов, що відповідають міжнародно-визнаним стандартам, – один із чинників підвищення якості процесу іноземного навчання. Полілінгвізм передбачає формування полілінгвістичної компетентності.

Перспективи дослідження. У подальших дослідженнях слід розробити теоретико-методологічні засади полілінгвальної підготовки у нелінгвістичних вищих навчальних закладах та відповідні іноваційні методики.

References

- Baryshnikov N.V. (2008). *Didactics of multilingualism*. In: Foreign languages at school. No.2. Print.
- Khomenko O.V. (2014). *Inshomovna pidhotovka studentiv ekonomichnykh specialnostey v konteksti hlobalizatsiyi: monohrafiya* (Іноземна підготовка студентів економічних спеціальностей у контексті глобалізації: монографія). Print.
- Khomenko O.V. (2015). *Tendenzii inshomovnoyi pidhotovky studentiv ekonomichnykh specialnostey v konteksti hlobalizatsiyi: teoretynnyi i metodolohichnyi aspekt: rukopys* (Тенденції іноземної підготовки студентів економічних спеціальностей у контексті глобалізації: теоретичний і методологічний аспект). Manuscript.
- Schweitzer A.D., Nikolsky L.B. (1978). *Vvedenie v sociolingvistiku: uchebnoye posobiye (Introduction to Sociolinguistics: training manual. Moscow: Vysshaya shkola. (Швейцер А.Д., Никольский Л.В. Введение в социолингвистику: учебное пособие. – М.: Высшая школа)*. Print.
- Schulte A. (2001). *Multikulturelle Gesellschaft: Zu Inhalt und Funktion eines vieldeutigen Begriffs. Einleitende Bemerkungen*. URL: <http://library.fes.de/fulltext/asfo/01009003.htm>
- Prohrama anhliyskoyi movy dlya profesiynoho spilkuvannya* (2005). (Програма англійської мови для професійного спілкування. – Kyiv: Lenvit). Print.

POLYLINGUAL EDUCATION IN NON-LINGUISTIC HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS**Oleksandr Khomenko**

Department of the English Language, Faculty of Translators, Kyiv National Linguistic University, Kyiv, Ukraine

Abstract.

Background: Globalization processes directly affect the system of foreign language training in particular in non-linguistic higher education institutions and determine the need for its modernization. Such modernization requires both the theoretical and methodological substantiation of the strategic goal of foreign language training in Ukraine. We formulate this goal as formation of a polycultural professional linguistic personality, primarily, a secondary professional linguistic personality. Formation of the secondary linguistic personality is accompanied by acculturation i.e a person's involvement in the secondary culture, its norms and traditions. Since acculturation is generally impossible without polylingualism, so raising the question of polylingualism in Ukrainian universities has become well-timed and expedient in the conditions of globalization and integration and determines the relevance of the article.

Purpose. The purpose of the article is to substantiate the feasibility of **polylingual education in non-linguistic higher education institutions** and outline the ways of its implementation.

Results. The introduction of polylingualism provides freedom of choice since it enables such an organization of the learning process where the use of more than one foreign language for instruction will become possible. It will primarily promote the diversification of professionally oriented foreign language training of students that will result in provision of personalized learning, particularly in the field of foreign language training, as well as freedom to choose languages for mastering, and, therefore, a student's autonomy, which is relevant to the whole system of our higher education. The introduction of polylingualism also prompts the introduction of a pan-European standardized level of foreign language proficiency, providing future language specialists with a foreign-language communicative competence recognized in a broad European format. The introduction of polylingual education implies the need for effective innovative methods, compulsory teaching of foreign languages by their native speakers, structural improvement of foreign language training, etc. Though polylingualism has become the matter of research in some contemporary studies, however the theoretical foundations and technologies of its teaching have not yet been developed in the domestic and foreign pedagogical literature.

Discussion. The introduction of polylingualism into the educational process of non-linguistic higher educational institutions is considered as means that will give the students freedom to choose the language of instruction; will facilitate the diversification of professionally oriented foreign language training; will form polylinguistic competence, updating the level approach to language learning and requiring further development of theoretical and methodological principles and relevant innovative techniques.

Key words: polylingualism, polylingual education, polylinguistic competence, bilingualism, diversification

Vitae:

Oleksandr Khomenko, Dr. Sc. in Pedagogy, Associate professor, Department of the English Language, Faculty of Translation, Kyiv National Linguistic University. His areas of research include development of innovative models of professionally oriented foreign language training for business students.

Correspondence: alexander.khomenko@gmail.com